

Wilde zwijnen: waar moeten we op letten?

Onderschrift

Tekst: Michiel Kroese en Tosca Ploegaert
Foto wilde zwijnen: Hans Spijkerman

Nederland kent sinds de invoering van de Flora- en faunawet rond 2000 een snelle toename van het aantal wilde zwijnen. In het begin van de zomer kunnen er in ons land in goede voedseljaren ruim 10.000 wilde zwijnen rondlopen. Door hoge aantallen en dichtheden van wilde zwijnen neemt het risico op uitbraken van dierziekten, die ook voor gehouden varkens besmettelijk zijn, toe. Dit kan grote economische gevolgen hebben. Daarom wordt de gezondheidsstatus van de populatie wilde zwijnen met hulp van jagers geobserveerd.

Wild zwijn in Nederland

Door het ruime voedselaanbod, de wettelijke bescherming en de zachte winters nemen de aantallen wilde zwijnen in Nederland toe. Daarnaast zorgt migratie vanuit België en Duitsland voor extra aantallen, vooral in Brabant, Limburg en Overijssel. Voor natuurliefhebbers verhoogt de komst van wilde zwijnen de beleving, maar er zit ook een keerzijde aan. Naast de gewasschade en de verkeersveiligheid kunnen wilde zwijnen ook een rol spelen bij de insleep van besmettelijke aangifteplichtige varkensziekten richting de Nederlandse varkenshouderij. Om de gezondheidsstatus van de wilde zwijnen en de mogelijke intrede van deze varkensziekten in beeld te brengen, is door het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit een monitoringsprogramma ingesteld. Dit monitoringsprogramma wordt samen met de betrokken provincies, de Gekwalificeerde Personen (GP'ers) en de jagers uitgevoerd door het nationaal referentielaboratorium voor aangifteplichtige dierziekten: Wageningen Bioveterinary Research (WBVR) in Lelystad. Aangifteplichtige ziekten bij varkens zijn onder andere Afrikaanse varkenspest (AVP), Klassieke

varkenspest (KVP) en de ziekte van Aujeszky (ZvA; ook wel pseudorabiës genoemd). De drie genoemde ziekten kunnen de exportpositie van de Nederlandse varkenshouderij ernstige schade toebrengen. Afrikaanse varkenspest staat op dit moment het meest in de belangstelling, daar de ziekte vanuit het oosten van Europa steeds dichterbij Nederland lijkt te komen, en recentelijk voor grote problemen zorgt in het zuidoosten van België.

Bemonstering in de praktijk

Hoe stel je deze ziekten nu vast? In principe is het lastig om aan levende dieren in het veld met zekerheid vast te stellen welke ziekte ze onder de leden hebben. Bij dode dieren kunnen er monsters worden genomen. Bemonstering van geschoten wilde zwijnen is daarom een belangrijke methodiek om onderzoek uit te voeren. In het huidige monitoringsprogramma worden van alle gedode wilde zwijnen bloedmonsters verzameld. Behalve in twee van de drie formele leefgebieden van het wilde zwijn, de Meinweg en de Veluwe; daar wordt een deel van de geschoten wilde zwijnen bemonsterd. Van de Meinweg worden alle bloedmonsters van wilde zwijnen ouder dan 6 maanden verzameld, terwijl op de Veluwe een steekproef van ongeveer 60 bloedmonsters verzameld wordt. Op de Veluwe leven wilde zwijnen binnen een raster en is er in principe geen contact mogelijk met varkenshouderijen en wilde zwijnen elders. Buiten deze gebieden ('nulstandbeleid' gebied) wordt van elk geschoten wild zwijn een bloedmonster genomen. Hier leven wilde zwijnen niet binnen rasters en kunnen ze zich over grote afstanden verplaatsen in gebieden waar ook veel varkenshouderijen voorkomen. In totaal gaat het naar schatting om 2100-2300 bloedmonsters voor het jaar 2019. Monsters worden bij voorkeur zo snel mogelijk genomen na afschot, bij voorkeur

binnen enkele uren. Bloedmonsters worden genomen met een Monovette-buis, en dienen direct opgestuurd te worden of koel (2 tot 8°C) bewaard te worden alvorens ze opgestuurd worden naar WBVR. Daar wordt vervolgens het serum opgeslagen in de vriezer, totdat eens per kwartaal een steekproef van de verzamelde bloedmonsters getest wordt op de aanwezigheid van antilichamen tegen AVP, KVP en ZvA.

Verschijselen bij Afrikaanse varkenspest, klassieke varkenspest en de ziekte van Aujeszky

De ziekten AVP, KVP en ZvA zijn virusziekten bij varkens en wilde zwijnen. Een aantal andere diersoorten is ook gevoelig voor ZvA (en overlijdt eraan). Mensen zijn ongevoelig voor AVP, KVP en ZvA. De verschijnselen van AVP en KVP lijken op elkaar en deze ziekten zijn dan ook niet op grond daarvan te onderscheiden. Verschijnselen die voorkomen en kunnen duiden op AVP of KVP zijn plotselinge dood, een combinatie van algemene ziekteverschijnselen (koorts, niet willen eten, lusteloosheid, gewichtsverlies en abortus bij drachtige zeugen). Maar ook mogelijk meer specifiekere ziekteverschijnselen (zoals maagdarkanaal- en/of luchtwegverschijnselen (zoals snelle ademhaling), huidverkleuring, laesies (beschadigingen) en/of afsterven van de huid (vooral aan extremiteiten), ooguitvloeiing en kreupelheid). Verschijnselen zijn bij jongere dieren vaak ernstiger dan bij oudere, maar vooral bij AVP niet altijd. De sterfte onder de dieren kan oplopen tot 100%, mede afhankelijk van het ziekmakend vermogen van het betreffende virus, en de gezondheid ('weerbaarheid') en eventueel leeftijd van het dier. Het AVP virus dat nu in Oost-Europa heerst, heeft een sterk ziekmakend vermogen met een sterfte tot 100%. Bij KVP kunnen daarnaast ook

de volgende verschijnselen voorkomen: bindvliesontsteking (conjunctivitis), gezwollen lymfeknopen, neurologische verschijnselen en biggen met aangeboren trillingen en/of zwakte. Bij AVP komt bloederige diarree voor. Wanneer een dood dier wordt opengemaakt kunnen bloedingen, laesies, zweren, verkleuringen (bijvoorbeeld kleine rode bloedinkjes) op verschillende organen, vergroting of zwelling van organen en overvloed aan vocht in buik- en/of borstholte en/of hartzakje gevonden worden.

Verschijnselen van ZvA bij jonge biggen zijn sterfte, koorts en neurologische verschijnselen zoals trillen, incoördinatie en toevallen. Varkens vanaf 2 maanden oud kunnen koorts krijgen, niet willen eten en luchtwegverschijnselen vertonen variërend van verkoudheidsverschijnselen tot longontsteking. Volwassen dieren ontwikkelen vooral luchtwegverschijnselen en het kan in drachtige zeugen onder andere abortus veroorzaken. Op organen kunnen plaatselijke beschadigingen te zien zijn, en witte vlekken op de lever bij jonge biggen. Bij het ontweiden van wilde zwijnen is het dus altijd belangrijk om alert te zijn op de genoemde verschijnselen.

Niet alle verschijnselen hoeven altijd voor te komen. Een aantal verschijnselen is zo algemeen dat geen goed onderscheid valt te maken met andere ziekten.

Verspreiding van Afrikaanse varkenspest, klassieke varkenspest en de ziekte van Aujeszky

Het AVP virus verspreidt zich direct van dier naar dier. Door het slachten van besmette dieren kan het virus in de voedselketen terecht komen, en via het voeren van onder andere voedselresten weer bij varkens terecht komen. Verder kan er indirect verspreiding plaatsvinden via verontreinigde materialen. Zachte teken, van het geslacht *Ornithodoros*, spelen in Afrika (en in het verleden in Zuid-Europa) een belangrijke rol, maar er zijn geen aanwijzingen dat dit nu in Europa aan de orde is. Er is geopperd dat bloedzuigende insecten (staltvliegen) het virus wellicht passief (zonder dat het virus zich in de vlieg vermenigvuldigt) of mechanisch kunnen overdragen. Dit is in Europa echter nog niet als oorzaak van een uitbraak aangetoond. Het KVP virus verspreidt zich ook via direct contact tussen besmette en gevoelige dieren en indirect op korte afstand via de lucht, via besmette materialen en via slacht- of voedselafval. Het ZvA virus verspreidt zich via direct contact en indirect meestal via inhalatie van virusdeeltjes in de lucht.

De virussen overleven kortere of langere tijd (tot wel 6 maanden of langer) in dode dieren, varkensproducten die onvoldoende behandeld zijn, waaronder rauw, gedroogd en gerookt vlees, en op besmette materialen. In bevroren producten kunnen de virussen wel een jaar of langer overleven.

Verspreiding van AVP via voeren van producten van besmette dieren is in Oost-Europa één van de verspreidingsroutes gebleken. De verspreiding over grotere afstand kan hierdoor waarschijnlijk verklaard worden. Of deze ziekten zich ook via predatoren als wolf, vos of roofvogels kunnen verspreiden is niet bekend, maar lijkt onwaarschijnlijk. Hier is op dit moment geen bewijs voor.

Kansenspel

Afrikaanse varkenspest komt oorspronkelijk voor in Afrika. Het is in 1921 voor het eerst beschreven en is in de geschiedenis een paar keer buiten Afrika verspreid. In 2007 is het in Georgië terechtgekomen en sindsdien naar omliggende gebieden verspreid, waaronder Rusland en Oost-Europa, en is sinds september 2018 ook in België gesignaleerd. De kans dat AVP binnenkort Nederland bereikt wordt als klein ingeschat. Besmette wilde zwijnen zullen niet zo snel de afstand naar Nederland afleggen. De kans dat AVP via besmette varkensproducten, wilde zwijnen (producten) of materiaal bij varkens of wilde zwijnen terecht komt hangt heel erg af van of mensen dit meenemen. De kans dat KVP Nederland bereikt is nog kleiner. Klassieke varkenspest komt op dit moment niet voor in Europa. Voor zover er informatie beschikbaar is of nog gerapporteerd wordt, komt ZvA bij wilde zwijnen nog in grote delen van Europa voor. Deze ziekte is overigens voor jachthonden wel besmettelijk en risicovol.

De impact is erg groot wanneer AVP, KVP of ZvA Nederland binnenkomt. De Nederlandse varkenshouderijsector heeft maar liefst ruim 8 miljard euro omzet, waarvan ruim de helft bestemd is voor de export. De economische schade kan daarom erg groot zijn. 'Voorkomen is dus beter dan genezen.' Bewindslieden in Nederland wijzen echter voorlopig vooral naar het maximaliseren van de hygiëne- en bioveiligheidsmaatregelen bij jagers, recreanten, varkenshouders en transporteurs van varkens en varkensproducten. De huidige verspreiding van AVP over grote afstanden is voornamelijk te wijten aan menselijk handelen, en niet aan de natuurlijke verplaatsing van wilde zwijnen. Wel kan een lagere zwijnendichtheid bijdragen aan het voorkomen of verder inperken van de verspreiding van AVP of KVP.

Aandachtspunten GP'ers, jagers, restauranthouders en consumenten van wild

- Meld bij het aantreffen van één dood wild zwijn deze bij de provinciale coördinator (GP'er) en via het meldingsformulier op de website van Dutch Wildlife Health Centre (<https://www.dwhc.nl/meldingsformulier/>). Bij het aantreffen van meerdere dode en/of zieke wilde zwijnen, meld dit wederom aan de provinciale coördinator die bij een

reële verdenking de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA landelijk meldpunt: 045-5463188) moet inlichten.

- Voor jagers die in het buitenland jagen geldt, dat uit besmette gebieden onder geen enkele voorwaarde wilde zwijnen of producten daarvan mogen worden ingevoerd in Nederland. Daarnaast strekt het tot aanbeveling goed op de hoogte te zijn van de lokale regelgeving. Het meenemen van een jachttrofee uit met AVP-besmette gebieden wordt ten strengste afgeraden.

- Gebruik tijdens het ontweiden van een wild zwijn handschoenen. Het is raadzaam na de jacht en/of het ontweiden al het materiaal inclusief kleding en schoeisel te reinigen en te desinfecteren. Na het ontweiden, klaarmaken of consumeren van zwijnenvlees, de restanten inclusief alle overblijfselen niet terugvoeren naar de natuur. Etenresten en slachtafval op een verantwoorde manier afvoeren, zie onder andere <https://www.jagersvereniging.nl/vragen/mag-het-afval-van-het-schoonmaken-van-wild-in-de-kliko-worden-gedaan/>. Sommige natuurbeheerders laten geschoten wilde zwijnen achter in het bos voor biodiversiteit, maar dat wordt sterk afgeraden.

- Vermijd direct na de jacht contact met varkenshouderijen.

- Neem geen wilde zwijnen- of gehouden varkensproducten (vanuit het buitenland) mee naar een varkenshouderij. Ook gekochte producten kunnen van besmette varkens komen. Neem daarom vanuit een bezoek aan Rusland of Oost-Europa geen vleeswaren (onder andere salami of gedroogde worst) of andere varkensproducten mee naar Nederland en gooi dergelijke producten niet weg in de omgeving of in open vuilnisbakken (waar wilde zwijnen mogelijk bij kunnen).

Voor vragen en informatie over het monitoringsprogramma Wilde Zwijnen in Nederland kunt u terecht bij WBVR: wildezwijnen.bvr@wur.nl.

Dankwoord

We willen graag Eefke Weesendorp en Willie Loeffen, beiden werkzaam bij het WBVR, bedanken voor hun wetenschappelijke ondersteuning en kritische blik bij het schrijven van dit verhaal.

Wageningen Bioveterinary Research

Wageningen Bioveterinary Research is het nationale referentie-instituut voor aangifteplichtige dierziekten in Nederland dat samen met de overheid en het bedrijfsleven werkt aan de bescherming van de gezondheid van mens en dier. Wageningen Bioveterinary Research heeft een centrale rol in de dierziektecontrole in Nederland door het verrichten van veterinair onderzoek en het uitvoeren van diagnostiek van besmettelijke dierziekten.